

Jerzy Wowczak*

Klub Sportowy Korona – wzorcowy projekt epoki socrealizmu

Korona Sports Club – a model project of Socialist Realism

Wprowadzenie

Socrealizm jest przedmiotem studiów prowadzonych w wielu ośrodkach naukowych [1]–[5]. Krytycy znający to zjawisko polityczno-kulturowe z autopsji surowo je oceniali. Obecnie pogląd na socrealizm ulega ewolucji. Badacze architektury doceniają jakość socrealistycznej przestrzeni urbanistycznej, funkcjonalność budynków, detal architektoniczny i harmonijne zespolenie sztuk plastycznych w kreowaniu wnętrza [6]. Również poszczególne budynki, projektowane często przez znakomitych funkcjonalistów działających już w latach 30. XX w., są przedmiotem analiz naukowych. W Krakowie, poza Nową Hutą, obiekty socrealistyczne nie były przedmiotem badań. Obiekty Klubu Sportowego Korona (KS Korona) też nie były jeszcze objęte badaniami naukowymi. Niniejszy artykuł przedstawia właśnie ten zespół obiektów sportowych projektowanych według zasad funkcjonalizmu modernistycznego w latach obowiązującej doktryny socrealistycznej.

Tło polityczne

Klub Sportowy Korona mieści się w centrum krakowskiego Podgórze. Powstał w 1919 r. i wychowuje już piąte pokolenie młodzieży. W 1951 r., po połączeniu z klubem Związkowiec został przemianowany na KS Włókniarz i należał do największych klubów sportowych Krakowa. W tym czasie podjęto inicjatywę budowy kompleksu

Introduction

Socialist Realism is the subject of studies carried out in many academic centers [1]–[5]. The critics who know this political and cultural phenomenon from experience judge it low. Currently, the view of Socialist Realism has evolved. Those studying architecture appreciate the quality of the Socialist Realist urban space, building functionality, architectural detail and harmonious combination of fine arts in interior design [6]. Also particular buildings, designed frequently by excellent functionalists active back in 1930s, are analysed by scientists. Socialist Realist buildings in Kraków have not been studied so far, apart from Nowa Huta district. The facilities of Korona Sports Club have not been subject to scientific studies so far yet. This article presents this complex of sports facilities designed in line with the Modernist functionalist principles in the times when the Socialist Realist doctrine prevailed.

Political background

Korona Sports Club is situated in the centre of Podgórze in Kraków. It was created in 1919 and has already raised five generations of young people. In 1951, following the merger with Związkowiec club, it was renamed Włókniarz Sports Club and it was one of the largest sports club in Kraków. It was then that an initiative to build a complex of facilities on the plot near Krzemionki, at 9–15 Kalwaryjska Street, was adopted. In 1960s the club resumed its original name. Locating the sports facilities' complex among historical urban tissue was a decision characteristic of the era. In 1950, the Socialist authorities started to implement the Six-Year Plan and not only large

* ORCID: 0000-0001-6337-6943. Wydział Architektury i Sztuk Pięknych Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego / Faculty of Architecture and Fine Arts, Andrzej Frycz Modrzewski Kraków University, e-mail: pracownia.wowczak@gmail.com

obiektów na działce u podnóża Krzemionek, przy ul. Kalwaryjskiej 9–15. W latach 60. XX w. klub powrócił do swojej pierwotnej nazwy. Umieszczenie zespołu obiektów sportowych w środku historycznej struktury miasta to decyzja charakterystyczna dla epoki. W 1950 r. władza socjalistyczna przystąpiła do realizacji planu sześcioletniego, budowano nie tylko wielkie zakłady przemysłowe, lecz także „budowano nowe społeczeństwo”. Za narzędzie socjotechniczne służyła szeroko pojmowana twórczość artystyczna ujęta w ramy doktryny socrealistycznej. Zdawano sobie również sprawę z ważności sportu w zacieśnianiu więzów społecznych i wagi sukcesów sportowych w poczuciu narodowej dumy. W ośrodkach wielkomiejskich powstawały obiekty łączące funkcje sportowe i kulturalne (zwane „pałacami młodzieży”). W krakowskim Podgórzu postanowiono wybudować bardziej złożony zespół. Na wzniesieniu Krzemionek miał powstać stadion sportowy, basen odkryty i zespół boisk. U ich stóp natomiast, w środku historycznej zabudowy planowano kryty basen z wieżą do skoków, salę gimnastyczną i budynek administracyjny.

Prace projektowe nad zespołem obiektów sportowych prowadziło Centralne Biuro Projektów Budownictwa Miejskiego w Krakowie znane później jako „Miastoprojekt Kraków”. W Archiwum Narodowym zachowała się część dokumentacji dotyczącej obiektów klubu przy ul. Kalwaryjskiej¹. Jest tam zbiór teczek z projektami różnych faz i różnych branż oraz dokumenty związane z zatwierdzeniem projektów. Najstarszy z nich ma datę 6.02.1951 r. i jest to zaświadczenie lokalizacyjne nr 57/51 dotyczące hali sportowej. Prace, sądząc po numerze rejestrowym projektu, zlecono jeszcze w 1950 r. Projekt został zarejestrowany pod nazwą Kombinat Sportowy Włókniarz – Kr.1279/50 i opracowywał go zespół pracowni A-5 kierowanej przez Włodzimierza Maronę. Później projekt przeniesiono do pracowni A-2. Projektantem obiektu był architekt Jan Krug.

Autor

Autor projektu KS Włókniarz to bardzo znany architekt swojego pokolenia. Jan Krug (1911–1988) był absolwentem Wydziału Budowlanego Państwowej Szkoły Przemysłowej w Krakowie (dyplom 1929) oraz Wydziału Architektury Politechniki Lwowskiej (dyplom 1939). W 1950 r. był już bardzo cenionym architektem, mającym za sobą spore sukcesy zawodowe. Przed wojną był laureatem kilku konkursów architektonicznych² [7, s. 13], [8]. W latach 1947–1949 wraz z Fryderykiem Tadanierem prowadził biuro projektów Rytm. Na ich deskach kręślarskich powstało kilka dużych obiektów przemysłowo-

industrial plants, but also the “new society” was built. The socio-technical tool was the broadly-taken artistic creative work fit in the Social Realist doctrine. Sport was considered important to tighten social ties and the sports success was perceived as a crucial component of the national pride. In large cities, there were facilities erected that combined sports and cultural function (called “youth palaces”). The complex in Podgórze in Kraków was designed as a more elaborate one. A sports stadium, an open-air swimming pool and a playfield complex was to be erected on the hill in Krzemionki. An indoor swimming pool with a diving tower, a gym and an administrative building were planned at Krzemionki feet, among the historical buildings.

The design works for the sports facilities' complex were carried out by the Centralne Biuro Projektów Budownictwa Miejskiego in Kraków, later known as “Miastoprojekt Kraków”. The National Archives have some documents for the club facilities at Kalwaryjska Street¹. They include some folders with different phase and disciplines' designs, as well as documents connected with project approvals. The oldest one is dated 6 February 1951 and this is the localisation certificate no. 57/51 for the sports hall. Judging by the registry number of the design, the works were ordered back in 1950. The design was registered as Włókniarz Sports Conglomerate Kr.1279/50 and developed by the team from A-5 studio led by Włodzimierz Marona. Later, the design was moved to A-2 studio. The facility's designer was architect Jan Krug.

The author

The author of Włókniarz Sports Conglomerate was a famous architect in his generation. Jan Krug (1911–1988) was a graduate of the Construction Faculty of the National School of Industry in Kraków (diploma in 1929) and the Faculty of Architecture of the University of Technology in Lviv (diploma in 1939). In 1950, he was a recognised architect with many professional successes. Before the war, he was a laureate of several architectural competitions² [7, p. 13], [8]. In 1947–1949, he ran the “Rytm” design studio with Fryderyk Tadanier. Several large industrial facilities were designed on their boards. In that time, Jan Krug took successful part in competitions³ [9]. In 1949 the architect was employed in the Academy of Fine Arts in Kraków where he was a dean of the Interior Design Faculty in 1955–1957⁴. In 1950, with Zdzisław Arct, he worked on the “Biprohut” building in Gliwice, the tallest of the buildings designed in Poland those

¹ Archiwum Miastoprojektu zostało zniszczone w latach 90. XX w. Szczęśliwie ocalała część znajduje się w Archiwum Narodowym w Krakowie. Zbiór dotyczący projektu Kombinatoru Sportowego Włókniarz znajduje się pod sygnaturą ANK, ABM 29/789/1128-1172.

² W 1937 r. Jan Krug wraz z Tadeuszem Brzozą wygrał konkurs na projekt kaplic w Kalwarii Panewnickiej, w tym samym roku ze Stanisławem Kramarczykiem wygrał konkurs na bloki mieszkalne w Sosnowcu.

¹ Miastoprojekt archives were destroyed in 1990s. The luckily surviving part is stored in the National Archives in Kraków. The collection for the Włókniarz Sports Conglomerate design has the symbol ANK, ABM 29/789/1128-1172.

² In 1937 Jan Krug and Tadeusz Brzoza won the competition for the design of chapels in Kalwaria Panewnicka and the same year, with Stanisław Kramarczyk, for the blocks of flats in Sosnowiec.

³ In 1948 Jan Krug won the competition organized by the Association of Polish Architects no. 171 for the building of the Textile Headquarters in Łódź.

⁴ The archives of the Academy of Fine Arts in Kraków, documents kept in the personal folder of Jan Krug.

wych. Również w tym czasie Jan Krug z powodzeniem brał udział w konkursach³ [9]. W 1949 r. architekt został zatrudniony w krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych, gdzie w latach 1955–1957 pełnił funkcję dziekana Wydziału Architektury Wnętrz⁴. W 1950 r. wraz ze Zdzisławem Arctem pracował nad gmachem „Biprohutu” w Gliwicach – wówczas najwyższego z projektowanych budynków w Polsce⁵. W ramach etatu w Miastoprojekcie projektował na rogu alei Słowackiego i Focha gmach Okręgowej Rady Związków Zawodowych w Krakowie, na którego fundamentach Witold Cęckiewicz w 1959 r. „postawił” zespół hotelu „Cracovii” [10, s. 99]. W 1952 r. architekt z ramienia Stowarzyszenia Architektów Polskich (SARP) pełnił funkcję przewodniczącego kolegium Regionalnego Pokazu Architektonicznego w Krakowie [11, s. 206]. W czasie powstawania projektu KS Włókniarz dorobek Kruga stawiał go w czołówce ówczesnych architektów w Polsce. Bez wątplenia był on też wtedy twórcą z największymi sukcesami konkursowymi wśród architektów krakowskiego Miastoprojektu.

Lokalizacja

Lokalizacja obiektów sportowych w pobliżu przeprawy przez Wisłę zapewniała dobrą dostępność dla mieszkańców nie tylko Podgórze, ale także leżącego na drugim brzegu rzeki Kazimierza. Zespół miał stać w narożniku planowanego placu Niepodległości, łączącego park Bednarskiego z mostem Piłsudskiego i nabrzeżem Wisły. Plac ten wyznaczono już w przedwojennych planach Krakowa [12]. W zamysłach powojennych decydentów miał on przejąć rolę reprezentacyjną, do tej pory przypisaną podgórskiemu Rynkowi, a budynki klubu sportowego miały być odpowiednikami jeżeli nie podgórskiej fary, to na pewno podgórskiego magistratu (il. 1). Było to zgodne z ówczesną doktryną urbanistyczną, która obiektom użyteczności publicznej wyznaczała istotną rolę w kształtowaniu socjalistycznego wyrazu miasta [13]. Parcela, jaką władze miasta przeznaczyły na zespół obiektów klubowych, była zabudowana ważnymi dla historii Podgórze obiektami. Stały na niej budynki koszar i hala ujeżdżalni⁶ (il. 2) [14, s. 257]. Przechowywane w Archiwum Narodowym dokumenty odnoszą się do administracyjnych decyzji lokalizacyjnych⁷. Pozostają one w zgodzie z założeniami planistycznymi, które sankcjonował powstający

days⁵. During his employment in Miastoprojekt, he designed the building of the Regional Trade Unions' Board at the corner of Aleja Słowackiego and Focha Street in Kraków, the foundations of which were used by Witold Cęckiewicz in 1959 to erect the “Cracovia” hotel complex [10, p. 99]. In 1952 the architect represented the Association of Polish Architects (SARP) and was the jury chairman of the Regional Architectural Exhibition in Kraków [11, p. 206]. When Włókniarz Sports Conglomerate was created, the achievements of Krug placed him among the best architects in Poland those days. Undoubtedly, he was the most successful of all the architects in Miastoprojekt in Kraków when it came to the competitions.

Location

Locating sports facilities near the ferry on the Vistula river guaranteed their accessibility for the residents not only of Podgórze, but also of Kazimierz district situated on the opposite bank of the river. The complex was to be situated in the corner of the planned Niepodległości square, connecting Bednarskiego part with Piłsudskiego bridge and the Vistula bank. The said square was delineated in the pre-war plans of Kraków [12]. The post-war decision-makers wanted it to assume the representative role which had previously been ascribed to the Market Square in Podgórze, and the sports club buildings were to be an equivalent if not of the parish church in Podgórze, then surely the town hall in Podgórze (Fig. 1). It was in line with the urban planning doctrine those days which allocated an important role to the public utility buildings in shaping the Socialist appeal of the city [13]. The plot allocated to the club facilities' complex by the city authorities was developed with buildings important for the history of Podgórze. They included the military barracks and a riding school hall⁶ (Fig. 2) [14, p. 257]. The documents kept in the National Archives refer to the administrative location decisions⁷. They are in line with the urban planning assumptions supported by the general plan of Kraków developed simultaneously. The plan was developed in 1950s by the team of Anna Ptaszycka and it should be considered the continuation of Kraków development plans dating back to 1934–1939 [15, p. 22]. In the pre-war plan, the area of the military barracks was reserved for a spacious square and the plan by Ptaszycka left this land undeveloped. The Niepodległości square delineated in the site of

³ Jan Krug w 1948 r. zwyciężył w konkursie SARP nr 171 na gmach Centrali Tekstylnej w Łodzi.

⁴ Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie (AASP), dokumenty przechowywane w teczce osobowej Jana Kruga.

⁵ J. Krug „Życiorys” [mps, AASP,teczka osobowa Jana Kruga].

⁶ Wcześniej, zanim w Rynku powstał reprezentacyjny gmach podgórskiego magistratu, budynek koszar mieścił *Ökonomie Gebäude*, obiekt łączący funkcje administracyjne, samorządowe i społeczne młodego miasta Podgórze. Budynek przeszedł do historii jako miejsce, z którego porucznik Antoni Stawiarz wyprowadził oddział powstańców w 1918 r.

⁷ Zaświadczenie lokalizacyjne nr 70 Wojewódzkiej Komisji Planowania Gospodarczego w Krakowie z 3.02.1951 r., zaświadczenie lokalizacyjne nr 57/51 z 6.02.1951 r. wydane przez Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie Wydział Budownictwa. Zaświadczenie to uzupełnia zgoda na lokalizację szczegółową obiektu z dnia 8.10.1951 r.

⁵ J. Krug “Curriculum Vitae” [typescript, archives of the Academy of Fine Arts in Kraków, personal folder of Jan Krug].

⁶ Previously, before the representational building of the town hall of Podgórze was created on the Market Square, the barracks housed *Ökonomie Gebäude*, combining administrative, local government and social functions of the young town of Podgórze. The building went down in history as the site from which a unit of insurgents went out led by Lieutenant Antoni Stawiarz in 1918.

⁷ The location certificate no. 70 of the Voivodeship Economic Planning Commission in Kraków dated 3 February 1951, location certificate no. 57/51 dated 6 February 1951 issued by the Presidium of the Voivodeship National Council in Kraków, Construction Department. The said certificate was complemented by the permit for the detailed location of the complex dated 8 October 1951.

Il. 1. Planowany w latach 50. XX w. zasięg placu Niepodległości (1) wraz z lokalizacją zespołu KS Włókniarz (2) w centrum Podgórze (oprac. J. Wowczak)

Fig. 1. The reach of the Niepodległości Square (1) planned in 1950s, including the location of Włókniarz Sports Conglomerate (2) in the centre of Podgórze (elaborated by J. Wowczak)

Il. 2. Budynek koszar artyleryjskich, fotografia po 1909 r. (źródło: Muzeum Krakowa, MHK-Fs18004/IX)

Fig. 2. The artillery barracks, photo taken after 1909 (source: Muzeum Krakowa, MHK-Fs18004/IX)

równocześnie plan ogólny Krakowa. Plan był opracowany w latach 50. przez zespół Anny Ptaszyckiej, należy go uznać za kontynuację planów rozwoju Krakowa z lat 1934–1939 [15, s. 22]. W planie przedwojennym teren koszar był zarezerwowany dla obszernego skweru, również w planie Ptaszyckiej pozostawiono w tym miejscu teren niezabudowany. Wytyczony w miejscu austriackich koszar plac Niepodległości stanowił zakończenie dwukilometrowej osi kompozycyjnej łączącej Wawel z Krzemionkami.

Projekt 1950–1956

Zachowane w Archiwum Narodowym dokumenty dają obraz skomplikowanego i odpowiedzialnego procesu zatwierdzania projektu w epoce socrealistycznej. Zachował się odpis z Protokołu Rady Technicznej z dnia 25.01.1952 r. nad projektem KS Włókniarz [16]. Pod protokołem podano skład rady: Fryderyk Tadanier, Zbigniew Olszakowski, Józef Gałęzowski, Janusz Ingarden. Każdy z tych architektów miał swój znaczący udział w rozwoju krakowskiej architektury. Ocena, jaką wystawiła rada: *Inwencja twórcza 5; Wartość architektoniczna 6; Ekonomia 5; Opracowanie techn. 3* [16]. Z protokołu Rady Technicznej wynika, że omawiano projekt z trzema elementami: budynkiem klubowym, basenem i salą gimnastyczną. Przedstawiono projekt podstawowy w branży architektonicznej. Obiekty sportowe o złożonej z kilku elementów funkcji miały już pewną tradycję. Zintegrowane obiekty łączące baseny i sale sportowe były w Polsce budowane już przed wojną⁸. W rozwiązaniach epoki socjalistycznej obiekty tego typu rozbudowane zostały

the Austrian military barracks was the end of the two-kilometre long compositional axis connecting the Wawel Hill and Krzemionki.

Project 1950–1956

The documents preserved in the National Archives provide a picture of a complicated and responsible process of design approval in the Socialist Realist era. A copy of the Minutes of the Technical Council of 25 January 1952 concerning the design of Włókniarz Sports Conglomerate [16] was preserved. Below the minutes, the council members are mentioned: Fryderyk Tadanier, Zbigniew Olszakowski, Józef Gałęzowski, Janusz Ingarden. Each of those architects contributed significantly to the development of Kraków architecture. And here is the assessment offered by the Council: *Ingenuity 5; Architectural value 6; Economy 5; Technical design 3* [16]. According to the Minutes of the Technical Council, the design with three components was analysed, i.e., the club building, swimming pool and the gym. The presented design was the basic architectural one. Sports facilities composed of several parts had already some predecessors. Integrated facilities combining swimming pools and sports halls were erected in Poland before the war⁸. In the solutions of the Socialist era, similar facilities were extended into complicated complexes housing any functions connected with the sports, theatre, museum, exhibition, club etc. culture. In this way the functional programme of Włókniarz Sports Conglomerate corresponded to the standards characteristic of such facilities. Attention should be paid to the high score awarded to the architectural value and the low

⁸ Standardy wyznaczały m.in. budynki YMCA. W Krakowie siedzibę tej młodzieżowej organizacji przy ul. Krowoderskiej projektował Wacław Krzyżanowski około 1924 r.

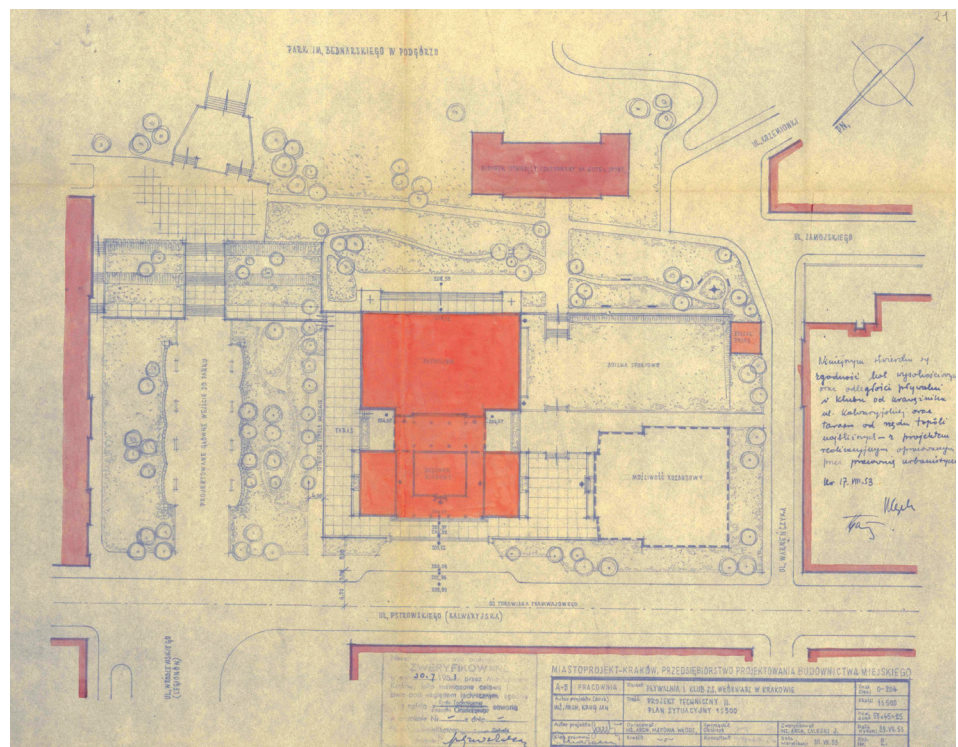
⁸ The standards were shaped, e.g., by YMCA buildings. In Kraków, the seat of this youth's organization at Krowoderska street was designed by Wacław Krzyżanowski ca. 1924.

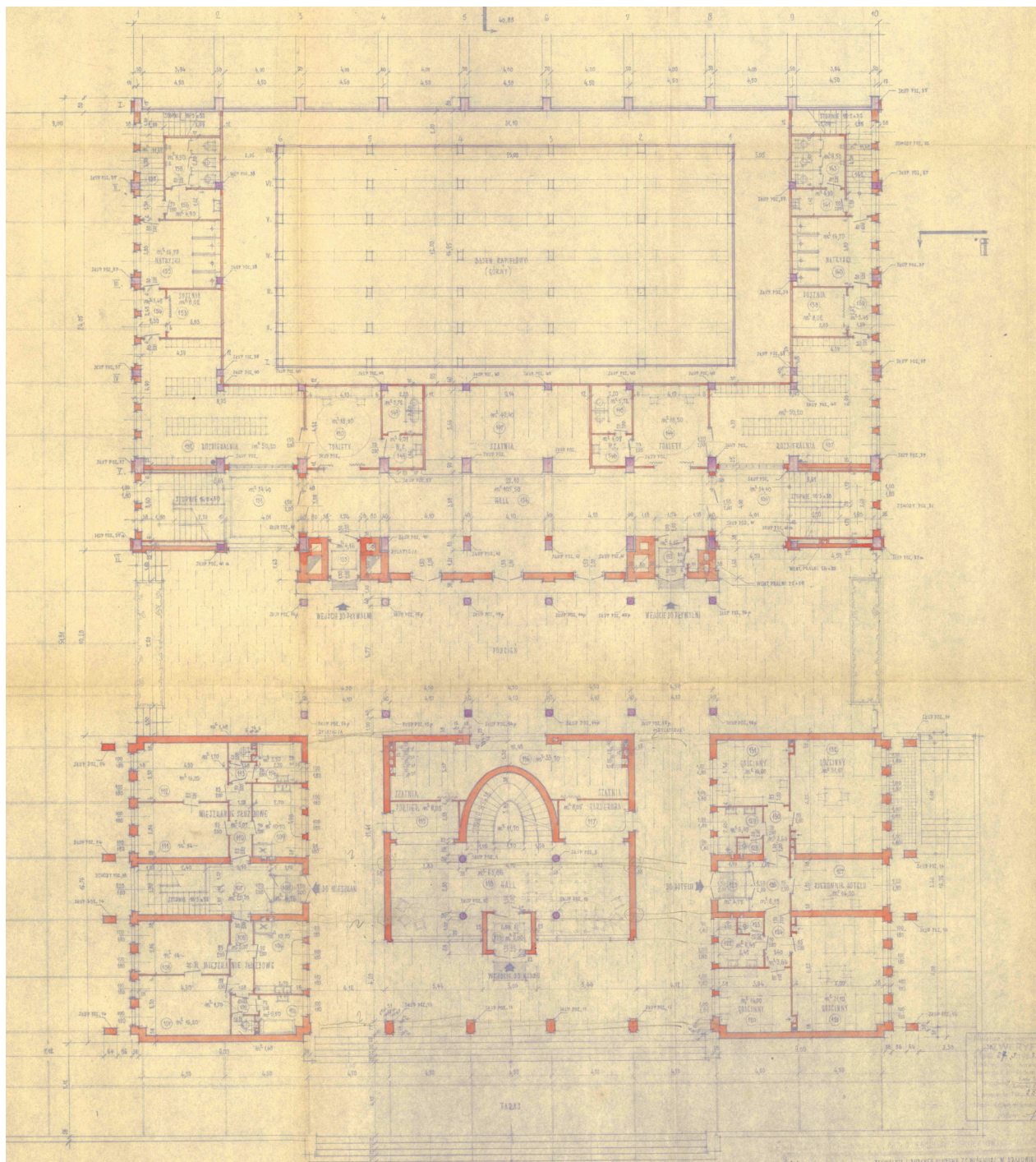
do skomplikowanych układów mieszczących wszystkie z możliwych funkcji związanych z kulturą: sportową, teatralną, muzealną, wystawienniczą, klubową itp. Tak więc program funkcjonalny KS Włókniarz mieścił się w standardach charakterystycznych dla tego typu obiektów. Zwraça uwagę wysoka ocena wartości architektonicznej i niska opracowania technicznego – to pośredni dowód na pośpiech, w jakim powstawał projekt. Wartość tego dzieła architektonicznego wynika z trudnych uwarunkowań lokalizacyjnych i niekonwencjonalnego rozwiązania. Przed architektem postawiono problem wielofunkcyjnego zespołu na stosunkowo niedużej działce w gęstej zabudowie historycznego Podgórze. Program „kombinatu” wypełniały: sala sportowa, zespół basenów z wieżą do skoków i widownią, klub, hotel, budynek administracyjny, mieszkanie gospodarza, schron przeciwlotniczy. Bogaty program funkcjonalny był trudnym wyzwaniem, architekt zaprojektował kompleks składający z trzech odrębnych połączonych ze sobą budynków: frontowego – administracyjnego, stojącego w głębi działki basenowego i położonej obok w ciągu ul. Kalwaryjskiej sali sportowej (il. 3, 4). Układ budynków z dziedzińcem wewnętrznym nawiązywał do zasady kształtowania bloku śródmiejskiego, jednocześnie sytuowanie niższego budynku od frontu było zaprzeczeniem historycznego sposobu formowania zabudowy. Najbardziej widocznym z elementów kompozycji miał być obiekt administracyjny, który został nieznacznie cofnięty z linii pierzei ul. Kalwaryjskiej. Autor nadał mu bardzo dynamiczną formę. Budynek składał się z podłużnego prostopadłościanu pierwszego piętra z gęstym, o obojętnej artykulacji rytmem okien, nałożonego na trzy prostopadłościany parteru z pomieszczeniami użytkowymi i hallem wejściowym. Pierwsze piętro było wsparte na słupach podcienia. Podcień był flankowany

one to the technical design, which is indirect evidence of the haste during the design development. The value of this architectural work stems from the difficult location conditions and non-conventional solution. The architect was faced with the problem of a multi-purpose complex on a relatively small plot in the dense development of historical Podgórze. The “conglomerate” programme included a sports hall, a complex of swimming pools with a diving tower and stands, a club, a hotel, an administrative building, an administrator’s flat and an anti-aircraft bunker. The rich functional programme was quite a challenge and the architect designed a complex of three separate buildings connected with one another, including a front administrative one, the swimming pool situated deep in the plot and the sports hall situated nearby along Kalwaryjska Street (Figs. 3, 4). The layout of the buildings with the patio was inspired by the rules of designing an urban block of flats and the location of the lower building in the front contravened the historical method of the building line formation. The most conspicuous component of the composition was to be the administrative building which was moved back slightly from the frontage of Kalwaryjska Street. The author gave it a highly dynamic form. The building was composed of an elongated cuboid of the first floor with a dense rhythm of windows having a neutral articulation, set on three cuboids of the ground floor with utility rooms and entrance hall. The first floor was supported on the arcade pillars. The arcade was flanked with two wall planes designed for artistic decoration. In front of the building, there were stairs running along the entire facade and establishing the boundary between the street and the space allocated to the sports facilities. The stairs led to the elevated area connected with the patio hidden between the administrative and the swimming pool

Il. 3. J. Krug,
projekt KS Włókniarz, 1951.
Plan zagospodarowania
(źródło: ANK, ABM
29/789/1128)

Fig. 3. J. Krug,
design of
Włókniarz Sports Club, 1951.
The land development plan
(source: ANK, ABM
29/789/1128)

Il. 4. J. Krug, projekt KS Włóknarz, 1951. Rzut parteru (źródło: ANK, ABM 29/789/1128)

Fig. 4. J. Krug, design of Włóknarz Sports Club, 1951. Ground floor layout drawing (source: ANK, ABM 29/789/1128)

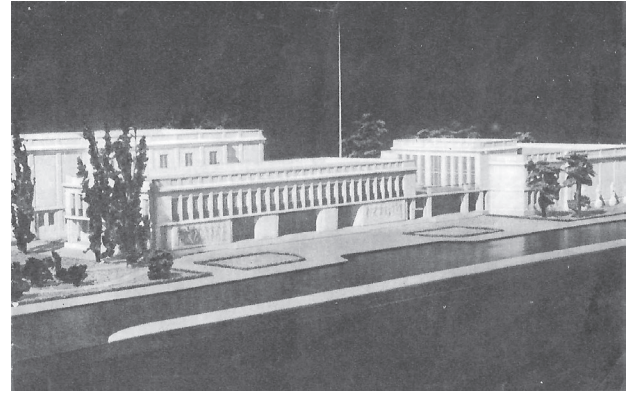
dwoma płaszczyznami ścian przeznaczonych na dekorację plastyczną. Budynek poprzedzały schody biegnące wzdłuż całej elewacji, wyznaczające granicę pomiędzy ulicą a przestrzenią przypisaną obiektom sportowym. Schody wprowadzały na podniesienie, które łączyło się z ukrytym pomiędzy budynkiem administracyjnym i basenowym dziedzińcem wewnętrznym. Budynek basenów został zaprojektowany w drugiej linii zabudowy, jego boczna elewacja była eksponowana od strony placu Niepodległości. Tym samym budynek basenowy stał się oficyną, a budynek administracyjny przyjął rolę budynku

building. The swimming pool building was designed in the second building line, with its side wall exposed from the Niepodległości Square. All the same, this building became an outbuilding and the administrative one assumed the role of the front building. The façades of the swimming pool buildings were shaped as dictated by the spirit of the times, with classicist pilasters. From Zamoyskiego Street, the architect designed a representative façade flanked with figurative sculptures. But it is not the Social Realist message of this project that is the most interesting. The way the spatial links are solved by Krug is much more

frontowego. W budynku basenowym elewacje rozwiązano w zgodzie z duchem epoki, stosując klasycyzujące pilastry, od strony ul. Zamoyskiego architekt zaprojektował reprezentacyjną fasadę flankowaną figuratywnymi rzeźbami. Ale to nie socrealistyczny wyraz dzieła jest najbardziej interesujący. Ciekawszy jest sposób rozgrywania przez Kruga powiązań przestrzennych. Przede wszystkim autor nie podporządkował się obowiązującym w socrealizmie zasadom kształtowania pierzei placów i wzmocnienia ważnych formalnie miejsc obiektu. Zignorował narożnikową lokalizację, nie wzmocnił akcentem czy dominantą architektoniczną narożnika placu Niepodległości. Projektował architekturę dynamiczną, percypowaną z wielu ujęć, obliczoną dla wielu sekwencji kadrów, o wyrazie zmiennym wraz z przybliżaniem się do obiektu. Stawiając najbardziej atrakcyjny dla odwiedzających budynek basenu w drugiej linii, architekt przymuszał użytkowników do przejścia przez świetlice w parterze budynku administracyjnego i kierował ich na wewnętrzny dziedziniec. Krug z sekwencji wewnątrz uczynił jeden z ważniejszych atrybutów swojej architektury. Architekt z wycuciem operował nastrojem i światłem, przestrzeń ulicy miała się sączyć przez ciemny podcień do kameralnego, zacienionego dziedzińca. Sam dziedziniec w swojej środkowej części miał być przykryty łącznikiem pomiędzy pięciem budynku administracyjnego i trybunami basenu. Ten zewnętrzny westybul był dostępny z dwóch boków i od frontu. Szczególnie atrakcyjne było podejście od frontu, w którym należało minąć hall ze spiralą biegu schodów dobrze widoczną przez szklaną witrynę, schody te stanowiły najważniejszy punkt całej kompozycji. Efekt miał być wzmocniony doświetleniem spirali świetlikiem dachowym.

Konsekwentny, elegancki, jednorodny we wszystkich skalach zamysł kompozycyjny nie został zrealizowany. Inwestor wymusił zmiany w trakcie budowy, zamknięto ścianami prześwitę parteru, dodano jedno piętro w części administracyjnej, gubiąc tym samym proporcje i czytelność założenia polegającego na dominacji obiektu drugiego planu (il. 5). Z pierwotnego zamierzenia pozostały schody nadal wzbudzające podziw lakoniczną prostotą i układ konstrukcyjny ścian. Nie uzyskano kameralnej przestrzeni dziedzińca, na którym spotykałby się odwiedzający kompleks basenowy, nie powstało forum, które miało pomieścić widzów opuszczających trybuny po zawodach sportowych. Kompleks został zubożony o jego najważniejszy atrybut architektoniczny, przestrzeń wprowadzającą, podworzec, zewnętrzny westybul, przestrzeń pośrednią pomiędzy ulicą a budynkiem. Miejsce, w którym skala urbanistyczna przenika się ze skalą architektoniczną⁹. Z opisanych zmian wprowadzanych w czasie realizacji wynika, że autor miał ograniczony wpływ na końcowy kształt kompleksu.

⁹ Walory kompozycyjne obiektów „Korony” były prezentowane przez autora tego artykułu w referacie „Pomiędzy urbanistyką a architekturą – przestrzeń pośrednia jako atut architektury na przykładzie jednego zapomnianego dzieła”, wygłoszonym w październiku 2017 r. na Międzynarodowym Biennale Architektury w Krakowie (referat niepublikowany).

Il. 5. Makieta KS Włókniarz
(źródło: Kronika KS Korona)

Fig. 5. A mock-up of Włókniarz Sports Club
(source: Kronika KS Korona)

appealing. First of all, the author did not follow the Socialist Realist rules of shaping the frontages of squares and emphasizing sites in the facilities important for formal reasons. He ignored the corner location, failed to highlight the corner of the Niepodległości Square with any architectural marker or dominant. He designed dynamic architecture, perceivable from many perspectives, meant for many frame sequences, with its message changing once you got closer to it. Placing the swimming pool building, most attractive for the visitors, in the second line, the architect forced the users to go through the clearances in the administrative building ground floor and led them to the patio. Krug turned the sequence of rooms into one of the most important attributes of his architecture. He was highly sensitive to the mood and light, the street space was to sip in through the dark arcade to the cosy, shaded patio. The patio itself, in its central part, was to be covered by a link between the administrative building first floor and the swimming pool stands. This outdoor vestibule was accessible from two sides and from the front. The front entry was particularly appealing. You had to go past a hall with a spiral flight of stairs, well visible through the glazed window. The stairs were the most important element of the whole composition. The effect was to be reinforced by providing extra light to the spiral from a skylight.

The composition design, so consistent, elegant and uniform in all scales was not implemented. The investor required changes when the building was under construction. The ground floor clearances were covered, the administrative building got one more floor, which resulted in losing the proportions and transparency of the assumption consisting in the dominance of the background buildings (Fig. 5). What was left from the original assumption, was the stairs which still aroused admiration by their laconic simplicity, as well as the structural layout of the walls. The cosy space of the patio where the visitors to the swimming pool complex could meet, or the forum that could house the spectators leaving the stands after sports competition were not created. The complex was deprived of its most important architectural attribute, the introductory space, a patio, an outdoor vestibule, intermediary space between

W kwietniu 1952 r. (16.04.1952) w Warszawie odbyło się posiedzenie Komisji Oceny Projektów Inwestycyjnych (KOPI), zachował się odpis z *Protokołu Nr 86 Głównego Komitetu Kultury Fizycznej, Biura Budownictwa Sportowego* [17]. KOPI uznała projekt za wzorcowy i rekomendowała do zastosowania „jako materiał do opracowania projektów typowych” [17]. Opinia KOPI znaczyła, że projekt spełniał zarówno założenia funkcjonalne, ekonomiczne, jak i estetyczne i mógł być powielany w innych lokalizacjach. Rekomendacja ta świadczyła też, że projekt odpowiadał programowi zawartemu w założeniach politycznych państwa. W tym czasie kompleks zabudowy nazwano „Kombinatem Sportowym”. Kolejne dokumenty przechowywane w krakowskim Archiwum Narodowym odnoszą się do procesu zatwierdzania i uzgadniania projektu przez komisje powołane wewnątrz biura projektów¹⁰.

Istotne z punktu widzenia przyszłego użytkownika budynków okazało się rozwiązanie problemu naporu wód gruntowych na ściany piwniczne obiektu. Podczas gdy na budowie pierwszego etapu wprowadzano korekty mające zaradzić problemowi technicznemu związanemu z wodami podziemnymi, w Miastoprojekcie przystąpiono do projektu sali sportowej¹¹. Rozpoczynając projektowanie drugiego etapu inwestycji, podjęto działania w celu ostatecznego rozwiązania układu przestrzennego. Opracowano projekt zagospodarowania terenu. Widnieje na nim data 10.07.1954 r. Dokument przygotowany przez Wandę Pencakowską i Witolda Cęckiewicza przesądzał o regulacji pierzei ulic w rejonie placu Niepodległości, otwarciu dojścia do mostu Piłsudskiego i likwidacji przejazdu ul. Zamoyskiego na odcinku przy placu. Lata 1954–1956 to czas budowy obiektów pierwszego etapu i projektowania sali gimnastycznej. W zespole pojawił się kolejny architekt, Andrzej Bahr (1908?–1965), który odpowiadał za projekt techniczny sali sportowej. Zanim projekt został zatwierdzony, brano pod uwagę kilka wariantów usytuowania tego trzeciego elementu kompozycji¹².

Piropiktura 1956–1961

W 1956 r. obiekty pierwszego etapu były już w stanie surowym. W tym czasie Helena Husarska (1922–2009) i Roman Husarski (1923–2004) przystąpili do pracy nad projektem piropiktury dla „Korony” [18], [19]. Piropiktura zwana „malarstwem ogniowym” opracowana i opatentowana została przez zespół Husarskich w 1. połowie lat 50. XX w. Technika ta [...] *poległa na natry-*

the street and the building. The place where the urban planning scale intertwines with the architectural one⁹. The described changes introduced during the construction stage suggest the author had a limited impact on the final shape of the complex.

In April 1952 (16 April 1952) there was a meeting of the Investment Project Evaluation Committee (Komisja Oceny Projektów Inwestycyjnych, KOPI) held in Warsaw. A copy of the *Minutes no. 86 of the Main Committee of the Physical Culture of the Sports Construction Office* was preserved [17]. KOPI considered the design model and recommended it for use as “the material for typical design development” [17]. The opinion of KOPI meant the design fulfilled the functional, economic and aesthetic assumptions and could be duplicated in other locations. The said recommendation proved also the design followed the programme included in the political assumptions of the state. The complex was then called “Sports Conglomerate”. Other documents held in the National Archives in Kraków refer to the process of approving and accepting the design by committees created in the design studio itself¹⁰.

Solving the problem of ground water pressure on the underground walls of the building turned out crucial for the future use of the buildings. When adjustments to solve the technical problem connected with ground waters were implemented on the construction site of stage one, the sports hall was designed in Miastoprojekt¹¹. Starting to design the second stage of the project, there were measures initiated to solve the spatial layout. The land development plan was designed, dated 10 July 1954. This document, prepared by Wanda Pencakowska and Witold Cęckiewicz, determined the control of frontages in the streets adjoining the Niepodległości Square, opening of the access route to Piłsudskiego bridge and liquidation of the thoroughfare in Zamoyskiego Street at the section adjacent to the square. 1954–1956 was when the first-stage facilities were erected and the gym designed. The team was joined by another architect, Andrzej Bahr (1908?–1965), who was responsible for the technical design of the sports hall. Before the design was approved, several location options of the third composition component were considered¹².

⁹ The composition values of “Korona” facilities were presented by the author of this article in the paper called “Pomiędzy urbanistyką a architekturą – przestrzeń pośrednia jako atut architektury na przykładzie jednego zapomnianego dzieła” (“Between Urban Planning and Architecture. The Intermediate Space as an Architectural Asset Based on the Example of One Forgotten Facility”) delivered in October 2017 during the International Biennale of Architecture in Kraków (the paper has not been published).

¹⁰ ANK, ABM 29/789/1128, 11.12.1952. communication B.V. La/7/52 of 11.12.1952 of the Presidium of the Voivodeship National Council in Kraków, Construction Department and communication no. D. XII. 2-4536/52 of 19.12.1952 of the Minister of Urban and Real Estate Construction containing information that “the above technical design, in line with the ordinance no. 124/51, shall be approved by the Adjudicating Board of the Design Studio of M.P. in Kraków”.

¹¹ ANK, ABM 29/789/1148, communication L.B.V.-2/112/54.

¹² ANK, 29/789/1148 *Protokół nr 276, 283a, 286 z posiedzenia Rady Technicznej w dniu 30/8, 3/9, i 6/9 1954 r. w sprawie zaopiniowania dokumentacji technicznej architektonicznej w trakcie jej opracowania*, typescript, no pagination. The design was approved on 21 October 1955.

¹⁰ ANK, ABM 29/789/1128, 11.12.1952. pismo B.V.La/7/52 z 11.12.1952 Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie Wydział Budownictwa i pismo L.dz. D. XII. 2-4536/52 z dnia 19.12.1952 Ministerstwa Budownictwa Miast i Osiedli, w którym zawarta jest informacja, że „zatwierdzenie powyższego projektu technicznego, po myśli zarządzenia nr 124/51 – należy do Zespołu Orzekającego Biura Projektowego M.P. w Krakowie”.

¹¹ ANK, ABM 29/789/1148, pismo L.B.V.-2/112/54.

¹² ANK, 29/789/1148 *Protokół nr 276, 283a, 286 z posiedzenia Rady Technicznej w dniu 30/8, 3/9, i 6/9 1954 r. w sprawie zaopiniowania dokumentacji technicznej architektonicznej w trakcie jej opracowania*, mps, bez paginacji. Projekt został zatwierdzony 21.10.1955.

Il. 6. Helena i Roman Husarscy,
Maria Ledkiewicz,
piropiktura w pomieszczeniu
basenu dla dzieci
(źródło: Kronika KS Korona)

Fig. 6. Helena and Roman
Husarscy, Maria Ledkiewicz,
“piropiktura” image in the room
housing the pool for children
(source: Kronika KS Korona)

skiwaniu płynnego szkliva ceramicznego na powierzchnię poddaną działaniu wysokiej temperatury za pomocą palników gazowych lub elektrycznych, w efekcie czego dochodziło do wtopienia się szkliva w podłoże i pokrycia go trwałą warstwą dekoracyjną [20, s. 177]. Badania nad ceramiką architektoniczną prowadziła Bożena Kostuch, która w swojej pracy poświęconej temu zagadnieniu tak przedstawiła ceramiczne kompozycje na elewacji „Korony”: *W 1957 roku Husarscy rozpoczęli prace nad dekoracją budynku Klubu Sportowego „Korona” przy ul. Pstrowskiego (obecnie Kalwaryjska) w Krakowie. W 1958 roku zostały wykonane w technice piropiktury wzbogaconej rytmem dwie kompozycje na fasadzie klubu. To pierwsze zrealizowane w Krakowie duże kompozycje ceramiczne mające charakter architektoniczny, niepełniące roli „barwnego akcentu dekoracyjnego”, lecz wpływające na wygląd całej elewacji. Ich tematyka wiąże się z ozdobianym miejscem (po stronie prawej Biegacze, po lewej Jeźdźcy). Obie kompozycje są bardzo dynamiczne, a postaci mocno przystylizowane i uproszczone. W 1962 roku Roman Husarski i Maria Ledkiewicz wykonali w technice czystej piropiktury dekoracje na dwóch ścianach w sali z basenem dziecięcym [20, s. 43]. „Korona” została wzbogacona nieprzeciętnymi dziełami sztuki. Jak się okazało, unikatową dekoracją ceramiczną, gdyż piropiktura jako technika, mimo swoich niezaprzeczalnych walorów, została przez twórców zaniechana. Do dzisiaj przetrwało sześć dużych kompozycji architektonicznych wykonanych tą techniką, „Korona” może się poszczycić czterema z nich (il. 6).*

Nadbudowa 1958

W 1958 r., mimo że część administracyjna zespołu była już przykryta ostatnim stropem, inwestor podjął decyzję o powiększeniu programu funkcjonalnego i wprowadze-

Ceramic technology called “Piropiktura” 1956–1961

In 1956 the first-stage facilities had their shell. In that time Helena Husarska (1922–2009) and Roman Husarski (1923–2004) started to work on the “piropiktura” design for “Korona” [18], [19]. “Piropiktura”, called “fire painting”, was developed and patented by the Husarskis’ team in early 1950s. This technology [...] consisted in spraying liquid ceramic enamel on the surface subject to high temperature offered by gas or electrical burners, thanks to which the enamel blended into the substrate and covered it with a durable decorative layer [20, p. 177]. The architectural ceramic was studied by Bożena Kostuch who presented the ceramic compositions on the “Korona” façade in her work devoted thereto as follows: *In 1957 the Husarskis started to work on the decorations for “Korona” Sports Club building at Pstrowskiego (now Kalwaryjska) Street in Kraków. In 1958, two compositions were made on the club facade, using the “piropiktura” technology and enriched with engravings. Those were the first large ceramic compositions of an architectural nature in Kraków, not playing the role of “a colorful decorative marker”, but shaping the appearance of the whole façade. Their subject matter is connected with the decorated place (with Runners to the right and Riders to the left). Both compositions are highly dynamic and the figures excessively stylised and simplified. In 1962 Roman Husarski and Maria Ledkiewicz made decorations using the pure “piropiktura” technology on two walls in the room with the pool for children [20, p. 43]. “Korona” was enriched with extraordinary works of art. It turned out this was a unique ceramic decoration as “piropiktura” was abandoned by its creators despite its undoubted advantages. Six large architectural compositions have survived until today and “Korona” can boast of four of them (Fig. 6).*

Il. 7. Budynek frontowy KS Korona (fot. A. Rykaczewska, 2020)

Fig. 7. The front building of Korona Sports Club (photo by A. Rykaczewska, 2020)

niu zmian w zatwierdzonym projekcie. Terenowy Klub Sportowy Włókniarz-Korona w Krakowie wystąpił do Wojewódzkiego Komitetu Kultury Fizycznej (WKKF) o opinię na temat zasadności budowy internatu¹³. Na początku lutego 1958 r. (4.02.1958) został ukończony projekt wstępny nadbudowy piętra budynku klubowego i przebudowy części recepcyjnej na parterze. Projekt techniczny został zweryfikowany 14.03.1958 r., autorem projektu był Włodzimierz Marona (1911–1994). W projekcie zawarty jest nowy układ placu Niepodległości i wejścia do parku datowany na 10.07.1954 r. Projekt nadbudowy, mimo że zaburzył proporcje pierwotnego założenia, to kontynuując artykulację elewacji, nie zagubił zasady kształtowania formy (il. 7).

Wnętrza 1960–1962

Wraz z pełnieniem nadzorów autorskich, w końcowej fazie budowy w Miastoprojekcie powstawał projekt wnętrz, który w 1960 r. opracował Zbigniew Chudzikiewicz (1909–1991). To kolejny architekt zatrudniony w krakowskiej ASP współtworzący architekturę zespołu¹⁴. Wnętrza „Korony” to obok piropiktury kolejny walor tego budynku. Już sama kompozycja architektoniczna Kruga z oszczędnym rytmem elewacji o wyważonych, eleganckich proporcjach, którym bliżej do międzywojennego modernistycznego klasycyzmu niż socrealistycznej fanfaronady, podnosiła poprzeczkę projektową architektowi wnętrz. Szczególnie inspirujące musiało być przenikanie się wnętrza z zewnątrz w podcieniach budynku frontowego i eliptyczna w rzucie, lekka, lakoniczna, „modernistyczna” w wyrazie apsyda schodów jako

Vertical extension 1958

In 1958, although the administrative part of the complex was covered with the last ceiling, the investor decided to extend the functional programme and modify the approved project. The Włókniarz-Korona Field Sports Club in Kraków applied to the Voivodeship Physical Culture Committee (WKKF) for an opinion on the reasonability of constructing a dormitory¹³. In early February 1958 (4 February 1958), the initial design of the vertical extension of the club building and of the alteration of the reception area on the ground floor was completed. The technical design was verified on 14 March 1958. Its author was Włodzimierz Marona (1911–1994). The design contains a new layout of the Niepodległości Square and entrance to the park dated 10 July 1954. The vertical extension design, though it disturbed the proportions of the original assumptions, it continued the façade articulation and thus did not lose the form shaping rule (Fig. 7).

Interiors 1960–1962

During the final stage of construction, when the design supervision was carried out, there was an interior design developed in Miastoprojekt by Zbigniew Chudzikiewicz (1909–1991). He was another architect in the team employed by the Academy of Fine Arts in Kraków¹⁴. The interiors of “Korona” are another advantage of this building besides “piropiktura”. The architectural composition of Krug itself, with its sparing rhythm of façades having balanced, elegant proportions resembling rather the inter-war

¹³ ANK, ABM 29/789/ 1141, pismo z 1.01.58, mps bez paginacji. Znamienny dla pozycji autora projektu w środowisku jest kolejny przechowywany w archiwum dokument, w którym Krug wyraża zgodę na nadbudowę.

¹⁴ Zbigniew Chudzikiewicz, architekt, profesor ASP w Krakowie, założyciel Wydziału Form Przemysłowych na tej uczelni. Kolega z lat studenckich na Politechnice Lwowskiej i wieloletni współpracownik Kruga. Pracowali razem w czasie okupacji w biurze Panthera, po wojnie w biurze projektowym „Rytm”, w Miastoprojekcie i w krakowskiej ASP.

¹³ ANK, ABM 29/789/ 1141, communication of 1.01.58, typescript, no pagination. Another document kept in the archives in which Krug gives his consent for the vertical extension is characteristic of the design author’s position in his milieu.

¹⁴ Zbigniew Chudzikiewicz, an architect, professor of the Academy of Fine Arts in Kraków, a founder of the Faculty of Industrial Forms at that university. He was a friend of Krug from the time of their studies at the University of Technology in Lviv and his long-time colleague. They worked together in the Panthera studio during the Nazi occupation, and then in “Rytm” design studio, Miastoprojekt and in the Academy of Fine Arts in Kraków after the war.

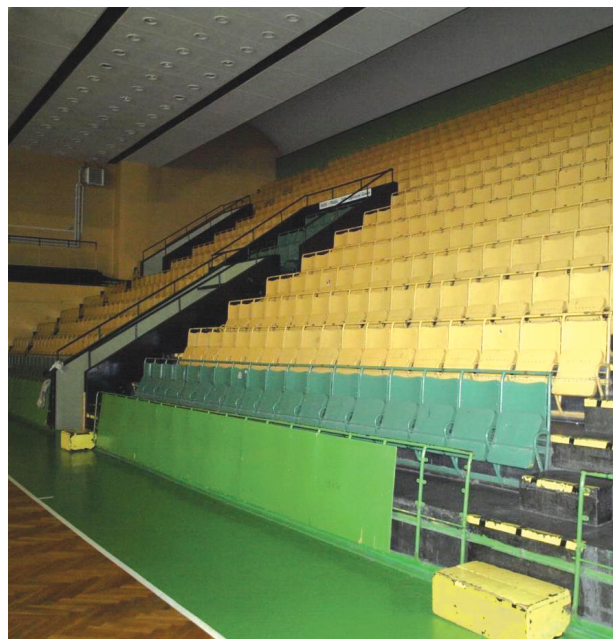
Il. 8. Wnętrza KS Korona – schody eliptyczne (źródło: [21])

Fig. 8. Interiors of Korona Sports Club, elliptical stairs (source: [21])

centralny element kompozycji (il. 8). Autor wnętrz rozwinął tę myśl Kruga i uczynił z niej atut swojej kompozycji. Wnętrza, które były opracowane już w nowej epoce, odreagowania po socrealistycznej duszności, niosą powiew świeżości. Nastrój i atmosfera klubowa zauważalne są na zachowanych zdjęciach z lat 60. XX w. Do dzisiaj mimo dewastacji i zmęczenia obiektu przez kolejne przebudowy zachowały się lastrikowe i terakotowe posadzki, schody eliptyczne, balustrady stalowe z ich drewnianymi pochwytami, sufity. Mistrzostwo architekta wnętrz przejawia się w niezwykle lekkim sposobie rozwiązania balustrad, gdzie metalowa wygięta taśma stanowiąca zarówno element nośny, jak i wypełniający budzi skojarzenia z szarfą do ćwiczeń gimnastycznych. Bardzo konsekwentnie rozwiązano sufit nad trybunami sali sportowej, który skrywa instalację nawiewną. Jego poziome płaszczyzny o dużej powierzchni bez podziałów kontrastują z rozedrganą powierzchnią rzędów siedzisk i dodają wnętrzu lekkości i dynamiki (il. 9).

Oceny krytyczne obiektu

Projekt był prezentowany na regionalnym pokazie architektury już w 1952 r. Został rekomendowany przez komisję kwalifikacyjną do pokazu ogólnopolskiego, ale ostatecznie nie był tam przedstawiany. W zachowanej komisyjnej ocenie projektu KS Włókniarz napisano: [...] *kompleks niejednolity. Opracowanie plastyczne dowodzi wysokiego poziomu kunsztu architektonicznego. Generalna funkcja słuszna. Duże zastrzeżenie budzi oświetlenie pomieszczeń zasadniczych światłem pośrednim z głębokiego podcienia. Kompozycja poszczególnych brył słuszna,*

Il. 9. Wnętrza KS Korona – sala gimnastyczna (źródło: [21])

Fig. 9. Interiors of Korona Sports Club, a gym (source: [21])

Modernist Classicism than the Social Realist braggadocio, raised design standards for the interior designer. The intertwined interior and exterior in the front building arcade and the light, laconic, “Modernist” apse of stairs with an elliptical layout as the central composition component must have been particularly inspiring (Fig. 8). The interior designer developed that thought of Krug and made an advantage of its composition from it. The interiors, designed in the new era of relief from the Social Realist strangulation, bring about a breath of fresh air. The spirit and club atmosphere can be seen in the preserved photos taken in 1960s. Despite the facility dilapidation and exhaustion with consecutive alterations, the terrazzo and terracotta floorings, elliptical stairs, steel balustrades with their wooden handrails and ceilings are preserved until today. The mastery of the interior designer is evidenced in the extremely light balustrade solutions where the metal, curvy tape, being both a load-bearing and a filling component, brings a gymnastics ribbon to mind. The ceiling above the sports hall stands hiding the air supply ventilation was solved highly consistently. Its horizontal planes having a large area with no divisions contrast with the trembling surface of the seat rows and add lightness and dynamics (Fig. 9).

Critical reviews of the facility

The design was presented during a regional exhibition of architecture as early as in 1952. It was recommended by the qualification board to the Polish exhibition but it was not displayed there. The preserved assessment of the Włókniarz Sports Conglomerate design by the board reads: [...] *the complex is not uniform. Its artistic side proves high architectural skills. The function is generally correct. Significant objections are raised by lighting the*

architektura dopracowana, zastrzeżenie budzi powiązanie brył. Dążność nawiązania do architektury tradycyjnej zachowana. Zgodność obrazu z użytkowaniem [22]. Przytoczona opinia dowodzi, jak bardzo projekt dla KS Włókniarz wymykał się jednoznacznej ocenie krytyków w epoce socrealistycznej.

Zespół budynków „Korony” znajdował się w polu zainteresowania architektów zajmujących się problematyką projektowania obiektów sportowych. W lutym 1961 r. w „Architekturze” ukazał się artykuł Romualda Wierszyły *Domy sportu*, w którym omawiane są projekty trzech wielofunkcyjnych obiektów sportowych: ZKS Korona w Krakowie, Domu Sportu Wojewódzkiej Komisji Kultury Sportowej w Zielonej Górze, domu sportu ZS Start w Lublinie [23]. Artykuł to materiał do referatu wygłoszonego w trakcie II Zjazdu Komisji Budownictwa Sportowego Międzynarodowej Unii Architektów (UIA) w Rzymie, gdzie zrealizowano obiekty sportowe w związku z Igrzyskami XVII Olimpiady (1960 r.). Zespół architektoniczny „Korony” poddany został krytyce, zarzucano mu nadmierne rozbudowanie programu funkcjonalnego, które doprowadziło do przesadnej kubatury z 35 000 m³ w projekcie pierwotnym do 52 000 m³ w realizacji ostatecznej. Autor artykułu zestawiał „Koronę” z dwoma obiektami o otwartej formie i rozczłonkowanym układzie brył, które jego zdaniem „stanowiły przeciwieństwo krakowskiego domu sportu”. Tym samym Wierszyło zawarł w artykule zawołaną krytykę sposobu projektowania charakterystycznego dla minionej już epoki.

Można podsumować, że projektowanie zespołów sportowych w Polsce przeszło drogę od wzorcowego „kombinatu sportowego” o bogatym programie użytkowym do idei „domów sportu” o ograniczonym, jednorodnym programie funkcjonalnym. Zespół, mimo że projektowany w epoce socrealizmu, wzbogacony przez Chudzikiewicza detalem wnętrza, cieszył się uznaniem w latach 60. XX w. Świadczy o tym jego prezentacja w artykule Stanisława Ciechanowskiego *I co jeszcze nowego w krakowskim?* z 1963 r. [24]. W artykule tym, podsumowującym ówczesne dokonania krakowskiego środowiska, „Korona” zestawiona jest razem z najnowszymi obiektami modernistycznymi projektowanymi po 1956 r.

Przekształcenia 1961–2018

W 1961 r. zakończył się etap projektowy zespołu KS Korona. Prace budowlane na pływalni, ze względu na kłopoty z dostarczeniem urządzeń basenowych importowanych z NRD, trwały do 1966 r. W latach 80. XX w. budynek ulegał komercjalizacji, zatracając powoli swoją pierwotną elegancję. Z zachowanych w Archiwum Narodowym projektów nie wynika, kiedy podjęto decyzję o zabudowaniu przejść pod budynkiem administracyjnym. Z analizy stylistycznej drewnianych witryn można wnioskować, że nastąpiło to jeszcze przed oddaniem budynku do użytkowania. W okresie transformacji na problemy finansowe klubu nałożyły się kłopoty konstrukcyjne wywołane naporem wód gruntowych. Przez lata stopniowo niszczały elewacje, wnętrza, nawet dzieła sztuki – piropiktura. Ciągłe obniżanie poziomu wód w obrębie fundamentów

basic rooms with the intermediate light from a deep arcade. The composition of individual blocks is correct, the architecture is refined, the links between blocks give rise to reservations. The strive to refer to the traditional architecture is preserved. The image conforms with the use [22]. The quoted opinion proves the design of Włókniarz Sports Conglomerate eluded a clear-cut assessment of reviewers in the Socialist Realist era.

The complex of “Korona” buildings was of interest for architects dealing with designing sports facilities. In 1961 the magazine called “Architektura” published an article by Romuald Wierszyło entitled *Domy sportu* [Sports Houses] discussing three multi-purpose sports facilities, including the complex of Korona Sports Club in Kraków, Sports House of the Voivodeship Sports Culture Commission in Zielona Góra and Sports House of the Start Sports Club in Lublin [23]. The article was the material for the paper delivered during the Second Conference of the Sports Construction Commission of the International Union of Architects (UIA) in Rome where sports facilities were erected for the 17th Olympics (1960). The architectural team of “Korona” was criticised for the excessively expanded functional programme resulting to the exaggerated cubage which grew from 35,000 m³ in the original design to 52,000 m³ in the final implementation. The article author juxtaposed “Korona” with two facilities having an open form and separated block layout which, in his opinion, “were opposite to the sports house in Kraków”. All the same, Wierszyło included in his article an indirect criticism of the designing method characteristic of the past era.

It may be concluded that designing sports complexes in Poland moved from the model “sports conglomerate” with a rich utility programme to the idea of “sports houses” with a limited, uniform functional programme. The complex, though designed in the Socialist Realist era, enriched with interior details by Chudzikiewicz, was recognised in 1960s. This is confirmed by its presentation in the article *I co jeszcze nowego w krakowskim?* [And What Are the New Things in the Voivodeship of Kraków?] by Stanisław Ciechanowski dated 1963 [24]. This article, summarizing the contemporary achievements of the Kraków milieu, juxtaposes “Korona” with the latest Modernist facilities designed after 1956.

Transformations 1961–2018

The design stage of Korona Sports Club finished in 1961. The building works in the swimming pool, due to the problems connected with the delivery of swimming pool devices imported from the German Democratic Republic, lasted till 1966. In 1980s the building got commercialised, losing its original elegance gradually. The designs preserved in the National Archives do not reveal when the decision was made to cover the passages under the administrative building. The stylistic analysis of wooden frames enables to conclude that it was carried out before the building was handed over for occupancy. In the transformation period, the structural problems caused by the groundwater pressure overlapped with the financial problems of the club. The façades, interiors and even

Il. 10. KS Korona. Projekt rozbudowy (2017). Wizualizacja od strony placu Niepodległości (oprac. E. Wowczak, J. Wowczak, [24])

Fig. 10. Korona Sports Club The extension project (2017). Visualization from the Niepodległości Square (elaborated by E. Wowczak, J. Wowczak, [24])

zespołu miało fatalny skutek dla konstrukcji. W latach 90. przeprowadzono pierwsze działania służące wzmocnieniu podłoża, wykonując betonowe iniekcje. W tym czasie wyłączono z użytkowania część podziemną pod tarasem wejściowym mieszczącą sztuczny tor kajakowy, ze względu na katastrofalny jej stan techniczny. Na początku XXI w. klub wzmógł swoją aktywność. Jako pierwszy w Krakowie zmienił technologię basenową, eliminując z procesu uzdatniania wody chlor. Na potrzeby sekcji alpinistycznej w hali sportowej zainstalowano pierwszą w Polsce ścianę wspinaczkową. Dokonano gruntownego remontu zespołu szatniowego, basenu dla dzieci i pomieszczeń piwnicznych z przeznaczeniem na saunę. Uszczelniono partie murów podziemnych od strony Krzemionek i wykonano remont posadzki w sali treningowej. Wszystkie te działania miały charakter doraźny¹⁵. Ich celem było dostosowanie obiektu do standardów umożliwiających przetrwanie na rynku komercyjnym. W wyniku prowadzonych etapami modernizacji szlachetny charakter budynku powoli ulegał zatraceniu.

Na losy zespołu miały wpływ dwa fakty: 26.10.1981 r. dokonano wpisu obszaru, na którym położone są budynki KS Korona, do rejestru zabytków pod numerem A-608, a zespół przy ul. Kalwaryjskiej 9–15/Warneńczyka/Zamoyskiego został wpisany do gminnej ewidencji zabytków i widnieje w nim pod numerem 2007. Objęcie ochroną konserwatorską zespołu doprowadziło do podjęcia starań o renowację budynków. W 2017 r. dokonano remontu fasad i bezpośredniego otoczenia budynków, między innymi odrestaurowano piropiktury z elewacji frontowych. Przygotowana została dokumentacja projektowa rozbudowy zespołu o nowe pomieszczenia sportowe, uwzględniająca renowację wnętrz. Projekt opracowywał zespół pod kierunkiem architektów Ewy i Jerzego Wowczaków [25],

¹⁵ Na podstawie dokumentów przechowywanych w KS Korona oraz rozmów z pracownikami. Autor dziękuje dr. inż. Stanisławowi Karczmarczykowi za informacje na temat podjętych w latach 90. XX w. prac zabezpieczających obiekt przed naporem wód gruntowych.

the works of art, i.e., “piropiktura” fell into a ruin over time. The continuous lowering of the water level within the complex foundation was detrimental for the structure. In 1990s, initial measures were effected to reinforce the ground by means of concrete injections. The underground part under the entrance terrace, housing an artificial canoeing track was excluded from use at that time due to its disastrous technical condition. In early 21st century the club became more active. It was the first one in Kraków to change the swimming pool technology, eliminating chloride from the water treatment system. The first climbing wall in Poland was installed in the sports hall for the climbing section. The locker rooms, swimming pool for children and basement rooms designed for sauna underwent major repair. Underground walls from the side of Krzemionki were sealed and the flooring in the training room was repaired. All those measured were make-shift¹⁵. Their objection was to adapt the facility to the standards enabling to survive on the commercial market. The staged modernizations resulted in losing the noble nature of the building gradually.

The fate of the complex was determined by two facts: On 26 October 1981 the area where the buildings of Korona Sports Club are situated was entered in the Register of Historical Monuments as entry A-608 and the complex at Kalwaryjska 9–15/Warneńczyka/Zamoyskiego Streets was entered into the communal register of historical monuments as entry no. 2007. Covering the complex with the preservation maintenance led to efforts to renovate the buildings. In 2017, façades and the immediate surroundings of the buildings were renovated, including the renovation of “piropiktura” works on the front façades. The design documents of extending the complex with new sports rooms and interior modernization were prepared.

¹⁵ Based on the documents kept in Korona Sports Club and interviews with employees. The author would like to thank dr. inż. Stanisław Karczmarczyk for the information on the works undertaken in 1990s to protect the facility before the groundwater pressure.

program prac konserwatorskich przygotowali konserwatorzy Maria Mazur i Mieczysław Majewski [21]. Przede wszystkim skupiono się na wzmocnieniu elementów konstrukcyjnych i zapewnieniu skutecznej bariery przeciwwodnej. Między innymi z tych powodów zmniejszono głębokość niecki basenu. Badania wykazały, że problem nośności gruntu został rozwiązany dzięki iniekcji wykonanej w latach 90. Teraz należało rozwiązać problem naporu wód gruntowych. Zarządzeniu temu problemowi ma służyć nowa, szczelna, żelbetowa konstrukcja wprowadzona do wnętrza przestrzeni podziemnych. Stanowią ją płyty denne w technologii „białej wanny” zespolone ze ścianami. Uzyskano w ten sposób zespół monolitycznych kesonów gotowych przyjmując napór hydrostatyczny przy zmiennym poziomie wód gruntowych. W celu eliminacji podciągania kapilarnego w istniejące ściany fundamentowe i piwnic zaprojektowano ciągłą przeponę iniekcyjną. Przeprojektowano części biurowe i hotelowe. Wprowadzono zmiany w bryle obiektu, dodając dwa aneksy od strony wschodniej i południowej (il. 10). Zaprojektowano rozbudowę hali basenowej od strony ul. Zamoyskiego i nową halę wspinaczkową. Projekt zakłada możliwość otwarcia okien w hali wspinaczkowej tak, aby można było zmagania zawodników obserwować z przestrzeni placu Niepodległości. Uwzględniono konserwację najwartyściowszych elementów wyposażenia i rewitalizację jego historycznych wnętrz.

Podsumowanie

Obiekty KS Korona to wyjątkowy przykład sposobu podejścia do architektury sportowej w okresie socrealizmu, układem urbanistycznym odbiegający od obowiązujących w epoce zasad. Kompleks jest przykładem niezwykle konsekwentnego rozwiązania pod względem funkcjonalnym. Wyraz architektoniczny kwalifikuje go do grupy obiektów kontynuujących przedwojenny klasycyzm modernistyczny. Szansą dla zespołu jest ograniczenie programu funkcjonalnego w taki sposób, aby pożądanym efektem komercyjnym nie doprowadził po raz kolejny do zatracenia walorów architektonicznych. Powinno zostać doceniona wartość budynku, jego potencjał nie tylko użytkowy, ale również estetyczny. Z opisanych wyżej faktów wynika, że jest to obiekt reprezentatywny dla czasów powstania pod względem programu funkcjonalnego i jednocześnie bardzo unikatowy, jeżeli chodzi o wartość architektoniczną.

The design was developed by the team lead by Ewa and Jerzy Wowczak [25], and the preservation maintenance programme was prepared by conservation officers Maria Mazur and Mieczysław Majewski [21]. The primary stress was attached to reinforcing structural components and ensuring efficient water-proofing. That was one of the reasons why depth of the pool basin was reduced. The examinations revealed the problem of the land-bearing capacity of land was solved thanks to the injection made in 1990s. Now, it was time to solve the problem of groundwater pressure. A solution to it is to be a new, watertight, reinforced concrete structure introduced in the underground spaces. It is composed of bottom slabs in the technology based on watertight concrete joined with the walls. In this way, a complex of monolith caissons was created, ready to accept the hydrostatic pressure of the changing groundwater level. To eliminate capillary absorption in the existing foundation and basement walls, a continuous injection membrane was designed. Office and hotel parts were redesigned. The facility shape was modified by adding two extensions to the east and to the south (Fig. 10). A swimming pool hall extension from Zamoyskiego Street and a new climbing hall was designed. The design assumes the possibility to open the windows in the climbing hall to enable to watch the competitors from the Niepodległości square. The maintenance of the most valuable fit-out components and the revitalization of the historical interiors was considered.

Summary

The facilities of Korona Sports Club are a unique example of the approach to sports architecture in the Socialist Realism, with its layout in compliance with the rules in that era. The complex is an example of a highly consistent solution in terms of function. The architectural form classifies it among facilities continuing the pre-war Modernist Classicism. A chance for the complex is to limit the functional programme to ensure the required commercial effect does not result again in losing architectural values. It is necessary to appreciate the value of this building as well as its utilitarian and aesthetic potential. The above-mentioned facts reveal this is a facility representative of the times of its creation when it comes to the functional programme, but also highly unique in terms of its architectural value.

Translated by
Anna Nowosielska

Bibliografia/References

- [1] Włodarczyk W., *Socrealizm. Sztuka polska w latach 1950–1955*, Libella, Paryż 1986.
- [2] Baraniewski W., *Ideologia w architekturze Warszawy*, „Rocznik Historii Sztuki” 1996, t. 22, 239–251.
- [3] Zieliński J., *Realizm socjalistyczny w Warszawie. Urbanistyka i architektura*, Fundacja Hereditas, Warszawa 2009.
- [4] Baraniewski W., *Pałac w Warszawie*, Raster, Warszawa 2015.
- [5] Murawski M., *Kompleks pałacu. Życie społeczne stalinowskiego wieżowca w kapitalistycznej Warszawie*, Muzeum Warszawy, Warszawa 2016.
- [6] *Socrealizmy i modernizacje*, A. Sumorok, T. Załuski (red.), Akademia Sztuk Pięknych im. Władysława Strzemińskiego w Łodzi, Łódź 2017.
- [7] Chrystowski K., *Rozstrzygnięcie konkursu nr 76 na bloki mieszkalne w Sosnowcu*, „Komunikat SARP” 1937, nr 5.

- [8] Nitsch A.L., *Leksykon architektów i budowniczych Polaków oraz cudzoziemców w Polsce działających*, Warszawa 1988 [mps w zbiorach SARP Warszawa].
- [9] Wróbel R., „Najbrzydszy budynek, jaki widziałem”. *Centrala Tekstylna i wizje rozwoju Łodzi*, [w:] P. Knap (red.), *Pod dyktando ideologii. Studia z dziejów architektury i urbanistyki w Polsce Ludowej*, IPN Szczecin, Szczecin 2013, 147–154.
- [10] Karpińska M., Leśniak-Rychlak D., Wiśniewski M., *Witold Cęćkiewicz*, t. 1, Instytut Architektury, Kraków 2015.
- [11] Garliński B., *Architektura polska 1950–1951*, Państwowe Wydawnictwo Techniczne, Warszawa 1953.
- [12] Dziewoński K., *Kraków jutra*, „Ziemia” 1939, nr 4, 125–129.
- [13] Goldzamt E., *Architektura zespołów śródmiejskich i problemy dziedzictwa*, PWN, Warszawa 1956.
- [14] Przegon W., *Zmiany użytkowania ziemi w procesie urbanizacji krajobrazu na przykładzie Miasta Podgórze 1784–1917*, Historia Jagellonica, Kraków 2004.
- [15] Seibert K., *Plan Wielkiego Krakowa*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2000.
- [16] *Protokół Rady Technicznej nr 28, z dnia 25.01.1952 r. nad projektem Kr. 1279/50 Kombinatu sportowego „Włóknierz”*, ANK, ABM 29/789/1128, [mps w Archiwum Narodowym w Krakowie].
- [17] *Protokół Nr 86 Głównego Komitetu Kultury Fizycznej, Biura Budownictwa Sportowego z dnia 16.04.1952 r.*, ANK, ABM 29/789/1128, [mps w Archiwum Narodowym w Krakowie].
- [18] [g.], *U laureatów nagrody miasta Krakowa*, „Gazeta Krakowska” 1956, nr 284 (28.11.1956), 2.
- [19] <https://dniedzictwa.pl/newsy/dni-dziedzictwa-2017-samotnia-artystow-dawna-pracownia-ceramiczna-heleny-i-romana-husarskich-w-krakowie> [accessed: 5.07.2020].
- [20] Kostuch B., *Kolor i blask*, Muzeum Narodowe w Krakowie, Kraków 2015.
- [21] Marzec M., Majewski M., *Program prac konserwatorskich* [KS „Korona”], Kraków 2017, [mps w Archiwum Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie].
- [22] *Regionalny Pokaz Architektury w Krakowie roku 1952, Komisyjna Ocena Projektu nr 96*, ANK, 29/2420/0, [mps w Archiwum Narodowym w Krakowie].
- [23] Wirszyło R., *Domy sportu*, „Architektura” 1961, nr 2, 67–70.
- [24] Ciechanowski S., *I co jeszcze nowego w krakowskim?*, „Architektura” 1963, nr 9, 321–344.
- [25] Wowczak E., Wowczak J., *Projekt przebudowy i rozbudowy KS „Korona”*, Kraków 2017, [mps w Archiwum Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie].

Streszczenie

Tematem artykułu jest dotychczas nieopisany bardziej szczegółowo w literaturze przedmiotu kompleks KS Korona w Krakowie. W pracy przedstawiono unikatową wartość i – na podstawie wnikliwej kwerendy źródłowej – historię powstania tego cennego przykładu architektury lat 50. w Polsce. Sporo miejsca poświęcono też historii przekształceń obiektu i jego obecnemu stanowi zachowania. Omawiany zespół obiektów sportowych zaprojektował Jan Krug w 1951 r., a w czasie uzgadniania projekt został uznany przez komisję Ministerstwa Sportu i Kultury Fizycznej za „wzorcowy kombinat sportowy”. W powstaniu KS Korona mieli także udział inni wybitni twórcy. Projekt wnętrz opracował Zbigniew Chudzikiewicz, a ceramiczne dekoracje ścienne w oryginalnej technologii piropiktury wykonali Helena i Roman Husarcy. Budynki sportowe przy ul. Kałwaryjskiej w Krakowie to dojrzały przykład funkcjonalizmu, o wyrazie architektonicznym oszczędnego modernistycznego klasycyzmu. Ich szlachetna forma wymyka się z doktrynalnego kanonu socrealistycznego obowiązującego w latach 50. w Polsce. Powinniśmy zadbać o zachowanie ich niezaprzeczalnych walorów wobec przyszłych, koniecznych prac modernizacyjnych.

Słowa kluczowe: socrealizm, funkcjonalizm, architektura sportowa, Jan Krug, piropiktura

Abstract

The subject of this article is the complex of Korona Sports Club in Kraków which has not been described in detail before. This work depicts the unique value and, based on a thorough source query, the history of this precious example of architecture in the 1950s in Poland. A lot of space was also devoted to the history of the facility transformations and its present state of repair. The discussed sports facilities complex was designed by Jan Krug in 1951. When the design was approved, it was considered “model sports conglomerate” by the board of the Ministry of Sports and Physical Culture. Also other outstanding artists contributed to the creation of Korona Sports Club. The interior design was developed by Zbigniew Chudzikiewicz, and the ceramic wall decorations made using the proprietary “piropiktura” technology were made by Helena and Roman Husarscy. The sports buildings at Kałwaryjska Street in Kraków are a mature example of functionalism giving the message of sparing, Modernist Classicism. Their noble form eludes the doctrine Socialist Realist standards in force in the 1950s in Poland. We should strive to preserve their undoubted values during the necessary future modernisation works.

Key words: Social Realism, functionalism, sports architecture, Jan Krug, “piropiktura”

Wyeksponowane elementy strukturalne w Hôtel Tassel tworzące całość z ornamentem roślinnym o organicznym charakterze (fot. B. Widera)

Exposed structural elements in the Hôtel Tassel had a clearly organic character and formed a coherent unity with floral ornaments (photo by B. Widera)